

EGY ISMERETLEN KOSZTOLÁNYI-KÖTETRÉS

Az *Esti Kornél* műfajához

Kosztolányi az utóbbi negyedszázad óta legjobban „jegyzett” könyvének, az *Esti Kornél*-nak műfajisága azóta vita tárgya az értelmezők között, mióta az 1933 májusában megjelent. Maga a szerző sem könnyítette meg a kérdés eldöntését, sőt, szándékoltan úgy keverte a műfaji lapokat, hogy a végén ne lehessen tudni, mi van az ember kezében. A kötet legtöbb darabja egymástól független novellaként jelent meg korábban a lapokban, egyik darabja, a később *Harmadik fejezeté* vált *Csók* pedig önálló kiadványként is, mégpedig mint „Kosztolányi új regénye”,¹ viszont amikor a szerzőt kérdezték készülő munkájáról, akkor „önéletrajzszerű novellasorozat”-ként definiálta azt.² A legtöbb bizonytalanságot azonban maga a könyv, illetve annak nyitófejezete végén elhangzó híres párbeszéd adja, ahol az elbeszélő és hőse beszélgetnek a közösen létrehozott mű műfajáról.

A kortársi recepció is hangot adott a műfajmegnevezéssel kapcsolatos bizonytalanságának, az *Esti Kornél* kritikai kiadásának befogadástörténeti fejezetét író Veres András érzekelte is, hogy a kritikák egy részének éppen a műfaj körüli probléma a fő kérdése.³ Az viszont nem tűnt fel neki, hogy a kritikai kiadás kötetében is idézett több kritikus egyaránt egy éles distanciával él bírálatában. „Voltaképp nem regény ez” – írja Babits,⁴ Németh László pedig egyenesen így kezdi cikkét: „Új Kosztolányi regény?”⁵

Miért tartották a kritikusok ennyire lényegesnek elhatárolni az *Esti Kornél*-t a regény műfajától, holott a regény műfajmegnevezés sehol sem szerepelt a könyvön, sem a megjelenés előtti híradásokban, sem a könyvet reklámozó hirdetésekben, és még maga Esti Kornél is ez ellen tiltakozik legjobban a felkínált műfajok közül:

„Szóval útirajz lesz? – firtattam. – Vagy életrajz?”

– Egyik sem.

– Regény?

– Isten ments.”

És amikor az elbeszélő és hőse megállapodnak abban, hogy a közös mű a három műfaj sajátos ötvözete lesz, Esti akkor sem nevezi meg a regényt. Ő *útirajzot és regényes életrajzot* mond, de éppen regényt – *nem*. Babits Mihály és Németh László is okos, művelt, irodalomértő olvasók voltak, vélhetően nem hitték azt, hogy az *Esti Kornél* azért regény, mert Kosztolányi korábbi nagyobb terjedelmű prózakötetei is azok voltak, vagy mert az eredeti novellacímeket a kötetben számozott fejezetcímek helyettesítik. (Babits írja is, hogy a fejezetek jó részét olvasta annak idején a *Nyugat*-ban, ahol még novellaként jelentek meg.) Sőt, Németh László az idézett nyitómondat után úgy folytatja: „Az alatt a fél óra alatt, amíg azt hittem, erről van szó [ti. hogy Kosztolányi új regényét olvassa], kissé rosszul éreztem magam.” Németh szavaiból az derült ki, hogy prekonceptióval regényként kezdete olvasni a könyvet, mert azt „hitte”, hogy regényt fog olvasni. Azaz valaki vagy valami elhitette ezt vele.

Arra a kérdésre, hogy ki vagy mi és hol hitette ezt el nemcsak Németh Lászlóval és Babits Mihállyal, ha-

nem az összes olvasóval, 1933-ban még megvolt a kézfelfogható egyszerűségű válasz, mára azonban eltűnt.

A kritikai kiadás készítőinek figyelme elsiklott egy nem is oly apróság fölött. A recepciótörténet és a hozzá kapcsolódó bibliográfia nem terjed ki megjelenéssel egyidős reklámokra és hirdetésekre – holott ezekben és a bírálatok egy részében (!) található a nyomra vezető részlet. Ami persze önmagán túlmutat, és végző soron a műfaji kérdéskör egyik alapdokumentuma.

A közel 850 oldalas kötetben egyetlen helyen sem találtam említést arról, hogy a kötet első kiadásának volt borítója. Ma már valóban csak olyan példányokat találni a könyvtárakban és árveréseken, esetleg antikváriumokban, amelyek „aranyozott, kiadói egészvászson kötésben” díszlegnek a polcokon, de ez még egyáltalán nem jelenti azt, hogy így is jelent meg. A mai könyvkiadásban evidenciaként gondolunk a papír védőborítóra (más megnevezéssel: borítékra, burkolóra), de a gyakorlat nem ma alakult ki.⁶

A kötet megjelenését követő napon a *Corvina* máris hírt adott róla: „Most jelent meg: Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*. Regényes életrajz, félig fantasztikus, félig realiztikus, visszaemlékezésekkel, a szerző ifjúságából, amikor »a trónon Ferenc József király ült«, a kávéházakban pedig csak költők, különcök, bohémek tanyáztak. Ára színes borítékkal egész vászonkötésben 3.75 pengő.”⁷

Szempontunkból most az utolsó mondat a lényeges: a kötet „színes borítékkal” került a boltokba 1933-ban – azaz volt borítója. Amit persze meg lehet találni – ha keresi az ember.

Az általam ismert példány alapján adom a leírását.

B1: Egész oldalas borítórajz, feltehetően Byssz Róbert munkája. A három színből (fekete–fehér–piros) álló kompozíció, ahol a piros „csak” háttérül szolgál, fő részében két alak áll: a kötet alteregós olvasati lehetőségének megfelelően egy fekete és egy fehér sematizált férfiszilulett, egymás tükörképei. Egymásnak hátat állnak, épp indulnak – ezt az együttes kalaplengetés jelzi –, de támaszkodó lábuk sarka még összeér. Hátrafordulva egymást nézik. Egyik kezükben a már említett kalap, a másikban sétapálca. A rajzolt borító alsó részében kézírás – tehát személyességet – imitáló betűtípussal áll a szerző neve és a könyv címe (valamint a kiadóé), a Kosztolányi név kisebb betűkkel. A borítórajz „átcsúszik” a gerincre is, ahol ugyanazzal a betűtípussal szerepel a két név, fekete, illetve fehér alapon, piros és fehér betűkkel; a két sávot még az egyik alak sétapálcájának átfutó vége is elválasztja, vagy éppen összeköti: a két név srégen áll a borítón, a tükörként funkcionáló sétapálca vonalának két oldalán.

B2: Az első fülön kiadói ajánlászöveg – fülszöveg – található. Fölül verzállal, nagyméretű és vastagított betűkkel: „ESTI KORNÉL”. Alatta, normál betűmérettel „KOSZTOLÁNYI DEZSŐ / „új regénye...””. Az

első fejezet intenciójának megfelelően tehát a cím itt is nagyobb betűkkel szerepel, mint a szerzőé. És ezek alatt, jól elkülönülve, nagyobb üres rész után következik a tulajdonképpeni ajánlászöveg: „EGY ÉLET regénye ez, vagy regényes életrajz, vagy izgalmas lelki kalandok és sajtóságos, rendkívüli élmények útirajza, melyet szervesen összefog, egybeforraszt a főhősnek, Esti Kornélnak egyénisége. A kacaj és az elmélyedő komolyság játékos remekműve ez a könyv.” Ez alatt, ismét csak egy üres hely kihagyása után van a Genius kiadó logója neve és címe.

B3: A hátsó fül üres.

B4: A hátsó borítón a Genius kiadó más friss könyveinek hirdetései olvashatók egy-egy frappáns reklámmondat kíséretében. Tamási Áron *Ábel a rengetegben* című regénye „a legerdeyibb, a legszekelyebb könyv, mely valaha megjelent”, Móra Ferenc *Aranykoporsója*ról ezt írják: „Ilyen részleteket csak olyan vérbeli archeológus ismerhet és olyan íróművész dolgozhat föl, mint Móra Ferenc”, Zsolt Béla *Kínos ügy* című regénye pedig „a magyar polgárság sorsdöntő két évtizede egy családi történet tükrében”.

A borító maga is természetesen a Révai saját nyomdájában készült.

Nem tudni, hogy a borítórajz kérdésébe vagy a fülszöveg megformálásába volt-e Kosztolányinak rálátása vagy beleszólása. A saját korábbi gyakorlatát ismerve – amikor pl. még az ún. haskötő szövegét is meghatározta – gyaníthatóan igen. Az első fejezet frazeológiá-

it is felhasználó fülszöveget azonban valószínűleg mégsem ő írta, hanem valamelyik kiadó munkatárs. Nem árt még egyszer hangsúlyozni: Kosztolányi maga soha nem nevezte az *Esti Kornélt* regénynek, sőt, éppen ellenkezőleg: szereplői által távolította ettől a műfajtól. A fülszövegbeli regényként való megnevezés tehát csakis a kiadótól származhat, és nem más, mint ügyes reklámfogás: akárcsak ma, a korábbi korokban is a regény műfajának magas olvasói presztízisére utal. Egy regényt minden bizonnyal akkor is jobban el lehetett adni, mint egy novelláskötetet. Pláne Kosztolányitól, akinek utolsó igazi regénye, az *Édes Anna* 1926-ban jelent meg, tehát nagy volt az olvasói (és kritikai) várakozás egy „új Kosztolányi-regény” iránt. És Kosztolányi minduntalan táplálta is ezt a tüzet: hol a *Márta* című készülő regényét jelentette be (amit talán egyáltalán nem is írt), hol a *Mostohát* (amin viszont tényleg dolgozott, de soha nem készült el vele), és ide sorolható az *Aranyárhány* ifjúság számára átdolgozott kiadása is.⁸ A kereslet tehát megvolt, és a kiadói fülszöveg megteremtette hozzá a kínálatot is. (Meg persze az író maga, aki valóban regényszerűvé szerkesztette egybe a novelláit.)

Manapság, amikor a recepciótörténet szerepe az egyes sajtó alá rendezői gyakorlatokban fölértékelődött, és nem egyszer magánál a műnél is fontosabbnak látszik, külön jelentéssel bír az, hogy a korabeli recepció egy-egy kifejezést honnan vett és miért érezte szükségét esetleg vitatkozni vele. Hiszen ha a fülszöveg állítása szerint az *Esti Kornél* „Kosztolányi [...] új regénye”, és erre a kritikus azzal a felütéssel válaszol: „Új Kosztolányi regény?” (majd ebből bontja ki írását), az ok-sági viszony tagadhatatlan. A kritikus tehát valójában a kiadói fülszöveggel vitatkozott; és a mai olvasó görbe mosollyal gondolhat arra a 2000-es évek eleji divatra, amikor a recenziók sokszor szintén a fülszöve-

gekkel polemizáltak, ahelyett, hogy a kritikusok magát a művet olvasták volna el alaposan. Amit persze Németh László megtett.

Az általam ismert példány azonban nemcsak a borítója miatt érdekes és értékes. A kötet címlapján Kosztolányi dedikációja olvasható:

*Márkus Miksának / tisztelete jeléül:
/ Kosztolányi Dezső / 1933. Bp.*

A dedikáció címzettje, Márkus Miksa (1869–1944) újságíró és lapszerkesztő volt. 1891-től a *Magyar Hírlap*nál, 1926-tól a *Pesti Hírlap*nál dolgozott, előbb főmunkatársi, majd szerkesztői pozícióban. Utóbbi helyen volt Kosztolányi közvetlen munkatársa.

Talán a két megkülönböztető jegy összefügg: a más-kor oly könnyen szakadó papírborító éppen a dedikáció miatt maradt fenn. Egy ideig – Márkus Miksa életében – biztos nagy becsben tartották, és később is vigyáztak rá. Mára duplán megnőtt a gyűjtői értéke – és lehet, hogy kivételesen nem a több-kevesebb rendszerességgel felbukkanó Kosztolányi-dedikációk egyike, hanem az annál lényegesen ritkább védőborító miatt.

Bíró Balogh Tamás 1975-ben született Gyomán. Szegeden él, a SZTE JGYPK oktatója. Legutóbb megjelent kötetei: *A megvadult írógép. Jegyzetek az irodalomtörténet-írásról; Ha nem volnátok ti. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmei; Hakni* (novellák).

JEGYZETEK

- 1 Kosztolányi új regénye: Csók. Fény, 1932. szept. 21. 1.
- 2 [Bíró-]Balogh Tamás: *A kötetű formálás igénye. Az Esti Kornél keletkezéstörténetéhez*. In: Uő. *Álmodozók irkafirkája. Irodalomtörténeti tanulmányok*. Bp., 2006. Pont-Ikerhold. 33–51.
- 3 Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*. Kritikai kiadás. Szerk.: Tóth-Czifra Júlia és Veres András. Pozsony, 2011. Kalligram. 630.
- 4 EK krk: 638.
- 5 EK krk: 635.
- 6 Bővebben erről: Szij Rezső: *A könyvvédőlap*. [Kecskemét], 1966.
- 7 Corvina, 1933. máj. 7. 57.
- 8 Lásd: [Bíró-]Balogh Tamás: *Új „regényen dolgozik Kosztolányi Dezső”. Az el nem készült Mostoha keletkezéstörténete és Uő: Aranyárhány gyerekeknek. Kosztolányi Dezső elfeledett ifjúsági regénye*. In: *Álmodozók irkafirkája*, 73–98. és 52–72. Az ifjúsági *Aranyárhány* története azért is kapcsolódik ide szorosan, mert a költő 1935-ös *Összegyűjtött költeményei* c. kötetének papírborítója tartalmazza egyedül Kosztolányi művei közt felsorolva az ifjúsági regényt. Természetesen ebből a papírborítóból sem ismerünk sokat; e sorok szerzője mindössze egy példányt látott belőle.